

ΣΑΙΡΕΝ ΚΙΡΚΕΓΚΩΡ: Ο ΠΡΩΤΟΣ ΥΠΑΡΞΙΣΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ

Το πορτρέτο του Δανού στοχαστή Σαίρεν Κίρκεγκωρ (Søren Aabye Kierkegaard 1813-1855) χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις, αντιθέσεις, εμμονές, πίστη και αμφιβολία, τόλμη και πρωτοτυπία, που με πρότυπό του τον Σωκράτη, σημάδεψε και επηρέασε με τις ιδέες του την εποχή του, αλλά και τον 20ο αιώνα και έγινε πρόδρομος των πιο μοντέρνων και μεταμοντέρνων αντιλήψεων για τον άνθρωπο και την ουσία του.

Στο έργο του άσκησε έντονη κριτική τόσο στην Εγελιανή φιλοσοφία της εποχής του, στο ρομαντισμό όσο και σε πρακτικές της επίσημης Εκκλησίας τις οποίες θεωρούσε ανούσιες και τυπολατρικές. Πολλά από τα έργα του ασχολούνται με θρησκευτικά προβλήματα, όπως με τη φύση της πίστης, τον θεσμό της χριστιανικής Εκκλησίας, τη χριστιανική ηθική και θεολογία και τις απόψεις και τα συναισθήματα των ατόμων όταν αντιμετωπίζουν υπαρξιακές επιλογές.

Ήταν φιλόσοφος, θεολόγος, κριτικός λογοτεχνίας, θεωρητικός κοινωνιολόγος, ψυχολόγος, ποιητής, άθεος και ένθεος, οπαδός της πίστης, αλλά και της αμφιβολίας, έθεσε, πολλά χρόνια πριν από τις μεταμοντέρνες αναζητήσεις, το καταλυτικό ερώτημα της σύγχρονης εποχής: πως συγκροτεί ο καθένας τη ζωή του.

Άνοιξε το μεγάλο κεφάλαιο της «υποκειμενικότητας», σε μια εποχή που η ζωή καθοριζόταν από συμφωνημένα πρότυπα συμπεριφοράς και υποχρεώσεων και υποστήριξε την προτεραιότητα της ανθρώπινης συνθήκης έναντι της αφηρημένης σκέψης και τη σημασία των προσωπικών επιλογών και δεσμεύσεων.

Λουθηρανός και συγγραφέας θεολογικών κειμένων, ο Κίρκεγκορ, διατύπωσε από νωρίς, ότι κάθε άνθρωπος δημιουργεί τη δική του σχέση με την πίστη και με τη ζωή, ότι δεν υπάρχει αντικειμενική βεβαιότητα, ότι η αμφιβολία είναι στοιχείο της πίστης, ότι το Χριστιανικό δόγμα εμπεριέχει την αμφιβολία και ότι όποιος δεν το αντιλαμβάνεται δεν είναι πιστός, αλλά μωρόπιστος.

Στο βιβλίο του «*Φόβος και τρόμος*» παρουσιάζει τη φύση της θρησκευτικής εμπειρίας υπό το φως του δράματος που έζησε ο Αβραάμ, όταν πήρε από τον θεό τη διαταγή να σκοτώσει τον γιο του Ισαάκ και υπακούοντας σε αυτήν ακολούθησε την πίστη του, ερχόμενος σε ρήξη με τους ανθρώπους και τους κανόνες που ρυθμίζουν τις κοινωνικές τους σχέσεις. Σύμφωνα με τον Κίρκεγκορ, ο οποίος θεωρεί ότι το ανθρώπινο ον πελαγώνει στην προοπτική των αντιφατικών δυνατοτήτων που ανοίγονται μπροστά του τη στιγμή που πρέπει να πάρει μια απόφαση, ο Αβραάμ βρέθηκε τότε στην κόλαση του τρόμου και της αγωνίας, κυριαρχημένος από αβεβαιότητα και απελπισία.

«Αν η πεταλούδα είχε ξεχάσει εντελώς ότι είχε υπάρξει κάμπια, θα μπορούσε ίσως στη συνέχεια να ξεχάσει ότι ήταν πεταλούδα και να γίνει ψάρι. Η βαθύτερη φύση δεν ξεχνάει ποτέ τον εαυτό της και ποτέ δεν γίνεται τίποτε άλλο από αυτό που είναι». Το απόφθεγμα αυτό του Κίρκεγκορ από τον «*Φόβο και τρόμο*» χαρακτηρίζει με τον ιδανικότερο τρόπο τον εσωτερικό κόσμο των ανθρώπινων όντων, αποκαλύπτοντας τη βαθύτερη φύση του.

Η ζωή του

Ο Κίρκεγκορ, υπήρξε ένα μοναδικό σύμπαν, ένας απόλυτα

ελεύθερος στοχαστής, ακατάτακτος σε σχολές και ρεύματα. Επισήμανε την καθοριστική σημασία «του εαυτού» και εξερεύνησε τις ευαισθησίες και τα συναισθήματα των ανθρώπων όταν έρχονται αντιμέτωποι με επιλογές ζωής: «Το θέμα είναι να βρω μια αλήθεια δική μου, μια ιδέα, για την οποία μπορώ να ζήσω και να πεθάνω». Αυτός ο αφορισμός του έγινε η σημαία του Υπαρξισμού, από τη δεκαετία του 30, εποχή που ο Δανός φιλόσοφος κέρδισε τον θρόνο της ευρωπαϊκής διανόησης.

Μελαγχολικός και ανατρεπτικός, αγνόησε όλες τις συμβάσεις της εποχής του: Στο Πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης, ανακάλυψε ότι δεν τον ενδιέφερε η ιστορία και η φιλοσοφία. *«Αυτό που πραγματικά χρειάζομαι είναι να ξεκαθαρίσω τι θα κάνω, ποιος θα είμαι και όχι τι πρέπει να ξέρω...δεν θέλω να ζήσω απομονωμένος στη γνώση, αλλά εκτεθειμένος στην πραγματική ζωή.»*

Δεν παντρεύτηκε ποτέ, δεν κήρυξε ποτέ, δεν εξομολογήθηκε ποτέ, παρά μόνο στα ημερολόγιά του, όπως είπε ο ίδιος, στις 7000 σελίδες τους, συγκεντρωμένες σε 23 τόμους, γραμμένες με ιδιαίτερο λογοτεχνικό ύφος, τα οποία αποτελούν την σημαντικότερη πηγή κατανόησης της ζωής και της σκέψης του.

Μάλιστα πολύ νωρίς έγινε ένα πρόσωπο περιθωριακό κι απόβλητο, στόχος σαρκασμού και ειρωνείας. Και με τον καιρό, άρχισε κι αυτός να δείχνει την πίκρα του, σαν το άγριο σκυλί που δαγκώνει όλους όσοι το πλησιάζουν. Σιγά σιγά, έγινε ακριβώς αυτό που ο Ίψεν αργότερα θα ονομάσει “εχθρό του λάου”.

Προς το τέλος πια της ζωής του, είχε φτάσει ν’ ασκεί οξυτάτη κριτική στο σύνολο του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Πίστευε ότι ολόκληρη η Ευρώπη βάδιζε προς τη χρεοκοπία, ότι ζούσε σε μια εποχή χωρίς πάθη και πίστη και εξαπέλυε μύδρους εναντίον της χαλαρής και αδιάφορης στάσης της Εκκλησίας. Κυρίως, εναντίον των “χριστιανών της Κυριακής”, όπως τους ονόμαζε, εκτόξευε, τα κείμενα του, βέλη πύρινα και φαρμακερά». Σήμερα, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για τους “χριστιανούς των εορτών και των πανηγυριών”.

Η κληρονομιά του

Η διαθήκη του είναι διαχρονική: «Η εποχή δεν χρειάζεται μια ιδιοφυΐα –έχει αρκετές- αλλά έναν μάρτυρα, που θα διδάξει στους ανθρώπους τον σεβασμό, με το παράδειγμά του. Η εποχή χρειάζεται αφύπνιση».

Φιλόσοφοι και θεολόγοι του οφείλουν τις αφετηρίες τους: η Σιμόν ντε Μποβουάρ, ο Νιλς Μπορ, ο Αλμπέρ Καμί, ο Μάρτιν Χάιντεγκερ, ο Καρλ Γιάσπερς, ο Μορίς Μαρλό-Ποντύ, ο Ζαν-Πολ Σαρτρ, ο Μιγκουέλ ντε Ουναμούνο, ο Λούντβιχ Βιντγκενστάιν, ο Κάρλ Πόπερ.

Σύγχρονοι φιλόσοφοι, ένθεοι και άθεοι, οδηγήθηκαν από τις ιδέες του για το άγχος, την απελπισία, τη σημασία του ατόμου, την υποκειμενικότητα της επιλογής: Ο Εμανυέλ Λεβινάς, ο Χανς-Γκέοργκ Γκαντάμερ, ο Ζακ Ντεριντά, ο Άβασντερ Μάκιντάιρ, ο Ρίτσαρντ Πόρτυ.

Η λογοτεχνία του 20 αιώνα έχει βαθιές επιρροές από τη σκέψη του: Γ.Χ. Όντεν, Χόρχε- Λουίς Μπόρχες, Χέρμαν Έσε, Φραντς Κάφκα, Φλέινερι Ο'Κόννορ, Ράινερ Μαρία Ρίλκε, Τ.Ν. Σάλιντζερ, Τζον Άπντάικ.

Το έργο του

Εξαιτίας της ενασχόλησης του με τη θρησκεία το έργο του Κίρκεγκωρ έχει καταταγεί στον χριστιανικό υπαρξισμό και την υπαρξιακή ψυχολογία. Οι ιδέες που έφερε στο φως ο Κίρκεγκωρ έγιναν αιτία έντονων συνειδησιακών διλημμάτων και αυτοκριτικής για τους αναγνώστες του. Στο έργο του Δανού θεολόγου υπογραμμίζεται μια επιτακτική ανάγκη: για να γίνουν γόνιμοι οι καιροί που ζούμε, οφείλουν να απολακτίσουν την πολλή και ποικίλη γνώση προς χάριν της αυτογνωσίας· η εποχή μας πρέπει να σπάσει τα δεσμά της αυθεντίας και του δογματισμού και να γίνει σωκρατική, δηλαδή διαλεκτική. Αυτό μπορεί να συμβεί εφόσον πάψει η αντικειμενικότητα να γίνεται το επίκεντρο στην αναζήτηση της αλήθειας. Η σωκρατική φιλοσοφική σκέψη επηρέασε βαθιά τις ιδέες και τα έργα του. Επίσης, η βασική έννοια της

υπαρξιακής αγωνίας για την σωτηρία του ανθρώπου που ανέπτυξε ο Κίρκεγκωρ εμφανίστηκε και ορίστηκε αρχικά από τον Ιωάννη Δαμασκηνό.

Τα πρώιμα έργα του τα έγραψε χρησιμοποιώντας διάφορους χαρακτήρες με ψευδώνυμα, οι οποίοι παρουσίαζαν τις διαφορετικές απόψεις τους μέσω πολύπλοκων διαλόγων. Ο Κίρκεγκωρ άφηνε στον κάθε αναγνώστη του να κατανοήσει τη σημασία των έργων του, διότι «το έργο [του αναγνώστη] θα πρέπει να καθίσταται δύσκολο, καθώς μόνο η δυσκολία εμπνέει εκείνον που έχει ευγενή κίνητρα». Ο Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν εξέφρασε την άποψη ότι ο Κίρκεγκωρ ήταν «με διαφορά, ο πιο εξέχων διανοητής του δέκατου ένατου αιώνα». Αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική προσωπικότητα που επηρέασε τη σύγχρονη διανόηση.»

Ο Κίρκεγκωρ είχε ακονίσει τη ματιά του έτσι ώστε να διακρίνει με κάθε λεπτομέρεια τη σημασία του μεμονωμένου ατόμου. Αλλά σ' ένα πράγμα είχε δίκιο: δεν είμαστε μονάχα “παιδιά της εποχής μας”. Καθεμιά και καθένας από μας είναι ταυτόχρονα κι ένα μοναδικό άτομο, που ζει μόνο τώρα, αυτή τη μία και μοναδική φορά.

Επειδή ο Χέγκελ ενδιαφερόταν μονάχα για την ιστορική εξέλιξη σε γενικές γραμμές, ο Κίρκεγκωρ θεώρησε ότι η φιλοσοφία των ρομαντικών και ο ιστορισμός του Χέγκελ είχαν αφαιρέσει από το άτομο την ευθύνη για τη ζωή του. Κατά τη γνώμη του, οι ρομαντικοί και ο Χέγκελ έβραζαν στο ίδιο καζάνι.

Για τον Κίρκεγκωρ, ο χριστιανισμός ήταν κάτι τόσο συγκλονιστικό και συνάμα τόσο παράλογο, που τα απαιτούσε όλα ή τίποτα. Κατά τη γνώμη του, ήταν αδύνατο να πιστεύει κανείς “λίγο” ή “μέχρι ένα ορισμένο σημείο”. Διότι ή αναστήθηκε ο θεός την Κυριακή του Πάσχα ή δεν αναστήθηκε. Κι αν αναστήθηκε στ' αλήθεια εκ νεκρών, αν πέθανε πράγματι για χάρη μας, τότε έχουμε μπροστά μας ένα γεγονός τόσο συγκλονιστικό, που πρέπει να χαράξει βαθιά κι ανεξίτηλα όλη μας τη ζωή».

Ο Κίρκεγκορ διέκρινε στους συγχρόνους του, Εκκλησία και πλήρωμα, μια στάση ψεύτικης ευσέβειας συνδυασμένη με μια δασκαλίστικη λογική κατανόηση της πίστης. Κάτι τέτοιο ήταν γι' αυτόν αδιανόητο. Η θρησκεία και η λογική ήταν γι' αυτόν σαν το νερό με τη φωτιά. Δεν αρκούσε να θεωρεί κανείς το χριστιανισμό "αληθινό", έλεγε. Η χριστιανική πίστη επιβάλλει να βαδίζουμε στα χνάρια του Χριστού».

Στα είκοσι οχτώ του χρόνια, έκλεισε τις σπουδές του με την εργασία "Η έννοια της ειρωνείας στον Σωκράτη", με την οποία κανονίζει ταυτόχρονα μια και καλή τους λογαριασμούς του με τη ρομαντική ειρωνεία και το αιώνιο παιχνίδι των ρομαντικών με την ψευδαίσθηση. Απέναντι στη ρομαντική ειρωνεία, τοποθετεί τη "σωκρατική ειρωνεία".

Ο Σωκράτης είχε, επίσης, χρησιμοποιήσει κατά κόρον την ειρωνεία, ο σκοπός του, όμως, ήταν να διαπαιδαγωγήσει τους ακροατές του και να τους οδηγήσει σε μια όλο και πιο σοβαρή στάση απέναντι στη ζωή. Ο Σωκράτης, σε αντίθεση με τους ρομαντικούς, ήταν, για τον Κίρκεγκορ, ένας υπαρξιακός φιλόσοφος, ένας φιλόσοφος, δηλαδή, που συμπεριλαμβάνει όλη του την ύπαρξη στη φιλοσοφική του σκέψη, ενώ οι ρομαντικοί, με την έλλειψη σοβαρότητας που τους διέκρινε, πολύ απείχαν από μια τέτοια υπεύθυνη και συνεπή στάση.

Ο Κίρκεγκορ υιοθέτησε την ακριβώς αντίθετη στάση από το "σύστημα" του Έγκελου που οι οπαδοί του το χρησιμοποιούσαν και το εφάρμοζαν σε όλους σχεδόν τους τομείς της έρευνας και της επιστήμης. και δήλωσε ότι οι "αντικειμενικές αλήθειες", με τις οποίες ασχολιόταν η εγγελιανή φιλοσοφία, ήταν εντελώς αδιάφορες για την ύπαρξη του μεμονωμένου ανθρώπου.

Σημασία για τον μεμονωμένο άνθρωπο, σύμφωνα με τον Δανό φιλόσοφο, δεν ήταν τόσο η αναζήτηση της ΑΛΗΘΕΙΑΣ με κεφαλαία, αλλά ήταν η αναζήτηση των αληθειών που παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή του κάθε ατόμου. Το σπουδαίο είναι, έλεγε, "να βρω τη δική μου αλήθεια". Τοποθέτησε, λοιπόν, απέναντι στο "Σύστημα" το άτομο – τον μεμονωμένο άνθρωπο. Ο Χέγκελ, έλεγε, είχε

ξεχάσει πως ήταν κι ο ίδιος ένας άνθρωπος. Ο Κίρκεγκωρ κορόιδευε με καυστικό τρόπο τους αφηρημένους καθηγητές της εγγελιανής φιλοσοφίας, που ζουν στα σύννεφα, κι ενώ εξηγούν ολόκληρο το Σύμπαν, ξεχνούν το ίδιο τους το όνομα, ξεχνούν ότι είναι ανθρώπινα όντα κι όχι ενσαρκώσεις μιας κάποιας στρυφνής και ακαταλαβίστικης παραγράφου.

Μια περιγραφή, γενική και θεωρητική, της ανθρώπινης φύσης ή της ανθρώπινης “ύπαρξης” δεν ενδιέφερε καθόλου τον Κίρκεγκωρ. Σημασία έχει γι’ αυτόν η ύπαρξη του μεμονωμένου ατόμου, τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά. Κι ο άνθρωπος δεν μπορεί να έρθει αντιμέτωπος με την ύπαρξή του καθισμένος πίσω από ένα γραφείο. Μόνο όταν ενεργούμε, – και προπάντων όταν προχωρούμε με σημαντικές επιλογές- , μόνο τότε ερχόμαστε αντιμέτωποι με την ύπαρξή μας.

Μια ιστορία από τη ζωή του Βούδα μπορεί να μας δώσει να καταλάβουμε το ακριβώς εννοούσε ο Κίρκεγκωρ. Γιατί και η φιλοσοφία του Βούδα είχε ως αφετηρία της την ανθρώπινη ύπαρξη. Κάποτε ήταν ένας μοναχός που πίστευε ότι ο Βούδας δίνει ασαφείς απαντήσεις σε πολύ σημαντικά ερωτήματα, όπως: τι είναι ο κόσμος και τι είναι ο άνθρωπος. Ο Βούδας τού απάντησε με ένα πολύ πετυχημένο παράδειγμα: Ας πούμε ότι κάποιος πληγώνεται από βέλος φαρμακερό. Ο άνθρωπος αυτός δε θα ρωτήσει ποτέ από καθαρά θεωρητικό ενδιαφέρον, από περιέργεια, πώς είναι φτιαγμένο το βέλος που τον χτύπησε, σε ποιο δηλητήριο ήταν βουτηγμένη η μύτη του και από ποια γωνία έπεσε πάνω του και τον χτύπησε. Το σπουδαιότερο για τον πληγωμένο θα ήταν να έρθει κάποιος και να του το βγάλει και να περιποιηθεί την πληγή του.

Ο Βούδας κι ο Κίρκεγκωρ ένιωθαν κι οι δυο πολύ έντονα ότι η ζωή είναι εξαιρετικά σύντομη. Και σ’ αυτή την περίπτωση δε χώνεται κανείς πίσω από ένα γραφείο να σπαζοκεφαλιάζει για το Παγκόσμιο Πνεύμα.

Ο Κίρκεγκωρ είπε ακόμα ότι η αλήθεια είναι “υποκειμενική”. Δεν εννοούσε ότι ό,τι κι αν πιστεύουμε, ό,τι κι αν λέμε, κάνει το

ίδιο. Εννοούσε ότι οι πραγματικά σημαντικές αλήθειες είναι προσωπικές. Μόνο τέτοιες αλήθειες είναι “αλήθειες για μένα”, “δικές μου αλήθειες”».

Ένα σημαντικό ερώτημα είναι, για παράδειγμα, η αλήθεια ή όχι του χριστιανισμού. Το ερώτημα αυτό δεν μπορούμε, κατά τη γνώμη του Κίρκεγκωρ, να το αντιμετωπίσουμε με ακαδημαϊκό ή θεωρητικό τρόπο. Για κάποιον που αντιλαμβάνεται ότι υπάρχει, είναι ζήτημα ζωής και θανάτου. Δεν αρχίζει να το συζητά απλά και μόνο επειδή του αρέσει η συζήτηση. Είναι ένα θέμα που προσεγγίζουμε με μεγάλο πάθος.

Πρέπει, λοιπόν, να κάνουμε μια διάκριση: από τη μια, έχουμε το φιλοσοφικό ερώτημα αν υπάρχει ή όχι θεός* κι από την άλλη, έχουμε τη στάση του ατόμου απέναντι σ' αυτό το ερώτημα. Ο κάθε άνθρωπος μπορεί και πρέπει ν' αντιμετωπίσει αυτές τις ερωτήσεις με τον δικό του τρόπο. Κι εξάλλου, δεν είμαστε σε θέση να δώσουμε οριστική απάντηση σ' αυτές παρά μονάχα μέσω της πίστης. Τα πράγματα που μπορούμε ν' αντιληφθούμε με τη λογική και το μυαλό μας είναι για τον Κίρκεγκωρ ασήμαντα.

Για παράδειγμα: Οχτώ και τέσσερα κάνουν δώδεκα. Αυτό το ξέρουμε με σιγουριά. Είναι ένα παράδειγμα λογικής αλήθειας, που απασχολεί όλους τους φιλόσοφους από τον Ντεκάρτ και μετά. Θα μπορούσε, όμως, κάποιος να τη συμπεριλάβει στη βραδινή του προσευχή; Και ποιος κάθεται να τις συλλογιστεί αυτές τις αλήθειες, όταν βρίσκεται στο κρεβάτι του θανάτου; Κανείς! Αυτές οι αλήθειες, όσο “αντικειμενικές” και “γενικές” κι αν είναι, παραμένουν εντελώς αδιάφορες για την ύπαρξη του μεμονωμένου ατόμου.

Η πίστη έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία, όταν πρόκειται για ζητήματα θρησκείας. Ο Κίρκεγκωρ λέει ότι αν αντιλαμβάνομαι αντικειμενικά το θεό, τότε δεν τον πιστεύω. Ακριβώς, όμως, επειδή δεν είμαι σε θέση να αντιληφθώ αντικειμενικά την ύπαρξη του, οφείλω να πιστέψω σ' αυτήν. Κι αν θέλω να διατηρήσω την πίστη μου, πρέπει πάντα να 'χω τα μάτια μου δεκατέσσερα, να μην ξεχάσω ότι και όμως πιστεύω.

Έτσι, παλιά πολλοί προσπαθούσαν ν' αποδείξουν την ύπαρξη του Θεού – ή, έστω, να την αντιληφθούν – με τη λογική τους. Αν, όμως, καταπιαστούμε με τέτοια συστήματα απόδειξης του Θεού και λογικά επιχειρήματα, τότε χάνουμε την πίστη μας και τη θρησκευτική μας θέρμη. Το σημαντικό δεν είναι αν ο χριστιανισμός ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αλλά αν “για μένα” είναι ή όχι αλήθεια. Στο Μεσαίωνα, η ίδια σκέψη είχε διατυπωθεί με τη φράση “Credo quia absurdum”. Που σημαίνει: “Πιστεύω επειδή είναι παράλογο”. Αν ο χριστιανισμός απευθυνόταν στη λογική μας, – και όχι σε άλλες πλευρές μέσα μας -, τότε δε θα ήταν ζήτημα πίστης.

Στις τρεις έννοιες – “ύπαρξη”, “πίστη” και “υποκειμενική αλήθεια” – ο Κίρκεγκορ οδηγήθηκε χάρη στην κριτική που άσκησε στη φιλοσοφική παράδοση και, προπάντων, στη φιλοσοφία του Χέγκελ. Η κριτική σκέψη του, ωστόσο, αφορούσε ολόκληρο τον πολιτισμό. Στη σύγχρονη κοινωνία των μεγαλουπόλεων, ο άνθρωπος έχει μετατραπεί σε “κοινό” ή “κοινή γνώμη”, έλεγε ο Κίρκεγκορ. Και το πρώτο χαρακτηριστικό του “πλήθους” είναι ακριβώς η “ανόητη φλυαρία”. Σήμερα, θα χρησιμοποιούσαμε ίσως τη λέξη “κομφορμισμός”, που σημαίνει ότι όλοι “πιστεύουν” το ίδιο, έχουν “την ίδια γνώμη”, χωρίς να νοιάζονται ιδιαίτερα για τίποτα.

Τα τρία στάδια του δρόμου της ζωής

Ο Κίρκεγκορ έλεγε ότι υπάρχουν τρεις διαφορετικές δυνατότητες ύπαρξης. Ο ίδιος χρησιμοποιούσε τον όρο “στάδια”. Πρόκειται για το “αισθητικό στάδιο”, το “ηθικό στάδιο” και το “θρησκευτικό στάδιο”. Διαλέγοντας τη λέξη “στάδιο”, θέλει να δείξει ότι μπορεί κανείς να ζει σ' ένα από τα δυο κατώτερα στάδια και ξαφνικά να επιχειρήσει το άλμα προς το τρίτο και ανώτερο. Πολλοί άνθρωποι, όμως, περνούν τη ζωή τους σ' ένα στάδιο μόνο.

Όποιος ζει στο αισθητικό στάδιο ζει τη στιγμή και προσπαθεί να πετύχει πάντα την ηδονή. Καλό είναι ό,τι είναι ωραίο, χαριτωμένο ή ευχάριστο. Απ' αυτή την άποψη, ένας τέτοιος

άνθρωπος ζει εξ ολοκλήρου στον κόσμο των αισθήσεων. Είναι παραδομένος στους πόθους του και στις διαθέσεις του. Αρνητικό είναι οτιδήποτε δεν τον ευχαριστεί ή δεν το γουστάρει, όπως λέμε σήμερα.

Σ' αυτό το στάδιο ζει και ο χαρακτηριστικός ρομαντικός φιλόσοφος, διότι οι απολαύσεις δεν είναι μόνο σαρκικές. Ένας άνθρωπος που αντιμετωπίζει την πραγματικότητα – ή την τέχνη ή τη φιλοσοφία – με παιχνιδιάρικη διάθεση, ζει στο αισθητικό στάδιο.

Όποιος ζει στο αισθητικό στάδιο είναι επιρρεπής στα συναισθήματα του φόβου και του κενού. Αν, όμως, τα νιώσει και τα γνωρίσει, τότε υπάρχει ακόμη ελπίδα γι' αυτόν. Για τον Κίρκεγκορ, ο φόβος είναι σχεδόν κάτι θετικό, αποτελεί δείγμα πως το άτομο βρίσκεται σε “υπαρξιακή κατάσταση”. Και τότε, μπορεί ν' αποφασίσει μονάχο του αν θα επιχειρήσει το άλμα προς ένα ανώτερο στάδιο. Το άλμα αυτό ή γίνεται ή δε γίνεται. Το “παραλίγο” δε βοηθάει καθόλου. Μόνο όποιος κάνει στ' αλήθεια το άλμα, θα βρεθεί σε καλύτερη κατάσταση. Ή ναι ή όχι. Δεν υπάρχει ενδιάμεση απάντηση. Ούτε μπορεί κάποιος άλλος να πραγματοποιήσει το άλμα για λογαριασμό σου. Μόνος σου πρέπει ν' αποφασίσεις και μόνος σου να το τολμήσεις.

Όταν ο Κίρκεγκορ μιλάει γι' αυτή την απόφαση, μας θυμίζει λίγο τον Σωκράτη, που έλεγε ότι κάθε αληθινή γνώση έρχεται από μέσα μας. Το ίδιο και η επιλογή, που οδηγεί έναν άνθρωπο από το αισθητικό στο ηθικό ή στο θρησκευτικό στάδιο, πρέπει να έρθει από μέσα του. Αυτό ακριβώς περιγράφει και ο Ίψεν στον “Πέερ Γκιντ”. Μία επίσης μεγαλοφυή περιγραφή υπαρξιακής επιλογής, που προκύπτει από την εσωτερική ανάγκη και απόγνωση του ατόμου, βρίσκουμε και σ' ένα μυθιστόρημα του Ρώσου Ντοστογιέφκι. Ο τίτλος του είναι “Έγκλημα και Τιμωρία”.

Τέλος, ο Κίρκεγκορ λέει ότι όποιος παίρνει τη ζωή στα σοβαρά επιλέγει ένα ανώτερο στάδιο. Και περνάει πρώτα πρώτα στο ηθικό στάδιο. Το στάδιο αυτό είναι γεμάτο σοβαρότητα και συνεπείς επιλογές, σύμφωνες με τους ηθικούς κανόνες. Ας θυμηθούμε την

καντιανή Ηθική του Καθήκοντος, που απαιτεί από τον άνθρωπο μια ζωή σύμφωνη με τον Ηθικό Νόμο. Όπως κι ο Καντ, έτσι κι ο Κίρκεγκορ στρέφει προπάντων την προσοχή του στη διάθεση του ανθρώπου. Το σημαντικό δεν είναι τι θεωρεί κανείς σωστό και λάθος, το σημαντικό είναι να πράττει κάτι, επειδή πιστεύει ότι αυτό είναι το σωστό. Ο άνθρωπος που βρίσκεται στο αισθητικό στάδιο διακρίνει τα πράγματα σε ευχάριστα και δυσάρεστα. Ο άνθρωπος που βρίσκεται στο ηθικό στάδιο τα διακρίνει σε σωστά και λάθος.

Και δεν σταματάει ο Κίρκεγκορ ούτε εδώ. Ακόμα κι ο άνθρωπος του καθήκοντος, λέει, θα βαρεθεί κάποτε να κάνει το καθήκον του με συνέπεια και τάξη. Πολλοί άνθρωποι περνούν μια τέτοια φάση κορεσμού και κόπωσης, στα μισά περίπου της ζωής τους. Και τότε αρκετοί απ' αυτούς ξαναπέφτουν στις διασκεδάσεις του αισθητικού σταδίου.

Ορισμένοι, όμως, κάνουν το άλμα στο επόμενο στάδιο, στο θρησκευτικό στάδιο. Τολμούν το πραγματικά μεγάλο άλμα στον απέραντο ωκεανό της αβεβαιότητας, στον απέραντο ωκεανό της πίστης. Προτιμούν την πίστη από την αισθητική απόλαυση και τις επιταγές της λογικής. Και παρόλο που μπορεί να 'ναι φριχτό, το να "πέσει κανείς στα χέρια του ζωντανού θεού", όπως λέει ο Κίρκεγκορ, μόνο τότε μπορεί ο άνθρωπος να συμφιλιωθεί πραγματικά με την ύπαρξη του την ίδια. Και το θρησκευτικό στάδιο σύμφωνα με αυτόν είναι συνώνυμο του χριστιανισμού.

Με τη φιλοσοφία του, ωστόσο, επηρέασε και μη χριστιανούς διανοητές, όπως αυτούς της υπαρξιστικής φιλοσοφίας, που άντλησαν πολλά στοιχεία από τη φιλοσοφία του Κίρκεγκορ.

Μερικά αποφθέγματα του:

– Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι υποκειμενικοί με τον εαυτό τους και αντικειμενικοί με τους άλλους -τρομακτικά αντικειμενικοί μερικές φορές. Όμως σκοπός είναι να είμαστε αντικειμενικοί με τον εαυτό μας και υποκειμενικοί με τους άλλους

- Οι άνθρωποι απαιτούν ελευθερία λόγου σαν αντιστάθμισμα στην ελευθερία σκέψης που σπάνια χρησιμοποιούν.
- Το μίσος είναι η αγάπη που έχει ξεμεθύσει.
- Πέρα από το γεγονός ότι η αδράνεια είναι η ρίζα όλων των κακών, είναι μάλλον το μόνο πραγματικά καλό.
- Η κατάσταση των τριών μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών: μία άμαξα όπου ο οδηγός είναι Εβραίος, ο επιβάτης Χριστιανός, ενώ στο πορτ παγκάζ είναι στοιβαγμένος ο Μουσουλμάνος.
- Το πλήθος είναι το αντίθετο της αλήθειας
- Η αλήθεια είναι πάντα με το μέρος της μειοψηφίας

Πηγή: sciencearchives.wordpress.com, anthologion.gr